

RECENZIE

Peter C. Rams: Das latènezeitliche Gräberfeld von Mannersdorf im Leithagebirge, Flur Reintal Süd, Niederösterreich. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 47. Herausgegeben von H. Friesinger. Wien 2011. 669 strán, brožovaná väzba. ISBN 978-3-7001-6720-4, ISSN 0065-5376.

Predložená publikácia je výsledkom projektov riešených autorom monografie od roku 2002 za podpory ÖAW (Rakúskej akadémie vied) a NHM (Prírodovedného múzea) vo Viedni. Hlavným cieľom tejto práce bolo kompletne spracovanie a vyhodnotenie keltského pohrebiska v obci Mannersdorf am Leithagebirge, poloha „Reintal Süd“. Datovanie pohrebiska je od LTA2/B1 až LTC1c. Autor touto prácou istým spôsobom nadväzuje na svoje dve predošlé monografie, v ktorých spracoval včasnolátenske sídlisko v Inzersdorfe-Walpersdorfe (Ramsl 1998) a pohrebisko v Pottenbrune (Ramsl 2002), obe v priestore údolia rieky Traisen v Dolnom Rakúsku.

V úvodných kapitolách práce sa autor venuje podrobnému opisu pramennej bázy. Poloha bola známa viacerými bohatými archeologickými nálezmi už od r. 1905. Išlo o polykultúrnu lokalitu, pričom 96 hrobov bolo zo staršej a strednej doby laténskej. Jadrom práce je vyhodnotenie materiálu z keltského pohrebiska, preskúmaného v rokoch 1976-1984. Výskum realizovalo múzeum v Mannersdorfe pod vedením H. Schutzbiera a F. Opferkuha. Súčasťou práce je opis polohy náleziska a história výskumu lokality (kapitoly 4 a 5). Kapitola 6 obsahuje stručný a prehľadný opis typov hrobových situácií. Autor nás oboznamuje aj so zničenými alebo výrazne poškodenými hrobmi, ktoré neumožnili ich terénnu dokumentáciu (s. 30). Kapitola 8 obsahuje rozsiahly, prehľadne a precízne spracovaný katalóg s detailným opisom jednotlivých nálezových situácií spolu s materiálnou bazou v podobe jednotlivých opisov hmotných nálezov. Samozrejmosťou súčasťou každého jedného opisu hrobu je aj antropologické určenie jedincov, pochovaných v tom ktorom hrobe.

V Kapitolách 9 – 12 sa autor postupne venuje analýze jednotlivých druhov hrobových nálezov. Kapitola 9 je venovaná typológii šperku (105-146). Obsahuje analýzu ako aj datovania jednotlivých typov súčastí odevu a šperkov – opaskov, prsteňov, náramkov z bronzu, železa a skla, náožníkov, perál, náhrdelníkov, ihlíc, príveskov, spôn a ich pôvodu v širších Európskych súvislostiach. Autor v jednotlivých typologických tabuľkách podrobne a prehľadne zoradil jednotlivé typy šperkov a súčastí odevu, ktorá je doplnená v rámci ich vyhodnotenia datovaním jednotlivých typov na základe analógií. Kapitola 10 je venovaná analýze nástrojov (nože-sekáče, sekera, prasleny a rôznych aj keď kvantitatívne menej zastúpených kovaní (147-155). Predovšetkým masívne nože-sekáče sú prehľadne zoradené v typologických tabuľkách a podobne ako nové práce (Pauli 1978; Osterhaus 1981) aj autor sa prikláňa k využitiu týchto nožov skôr pri spracovávaní mäsa ako staršie práce, ktoré tento typ nožov pripisovali k tzv. bojovým nožom. Dokladajú to predovšetkým miesta nálezov týchto predmetov v sprievode zvieracích kostí v hrobách. Podobne prehľadne sú spracované aj železné nožice. Stručne je vyhodnotená aj bronzová situla z prelomu 5. a 4. storočia pred Kr., ktorá má pôvod v severnom Taliansku. V 11 kapitole autor analyzuje zbrane, pochádzajúce z mužských hrobov (156-164). Začína krúžkami zo závesu pošvy meča. Z pohrebiska pochádza niekoľko železných hrotov kopijí a oštepov, pričom zaujímavými sú predovšetkým dva exempláre. V jednom prípade ide o hrot s výzdobou na jednom krídle (Abb. 127: 143/4 a v druhom o veľký široký, prelamaním zdobený železný hrot kopije. Analógie k tomuto typu hrotu a výzdoby sa objavujú predovšetkým na území dnešného Francúzska. Menej dokladov je v hrobách z Mannersdorfu, pokiaľ ide o štítové puklice a železné lemy štítov. Ako posledné v rámci kapitoly sú prezentované železné meče aj s pošvami. Poslednou kapitolou, venujúcou sa materiálnej kultúre je kapitola 12, v ktorej autor podrobne rozoberá typológiu keltskej keramiky (165-186), ktorá je prehľadne zaradená do jednotlivých typologických tabuliek (misy, misky, vázy, flašovité nádoby, šošovkovité flaše, hrncovité nádoby, hrnce, situly, poháre a miniatúrne nádobky a zvláštne tvary keramiky). Súčasťou vyhodnotenia je aj kolkovaná keramika, ktorá sa na pohrebisku vyskytla v nie veľkom množstve. Keramika je vždy istým spôsobom sporným materiálom, ktorý sa dá bez konkrétnych nálezových okolností iba veľmi ťažko datovať. Práve na základe sprievodného materiálu, akým sú predovšetkým spony sa o to autor úspešne pokúša, hoci môžeme konštatovať, že niektoré typy nádob je možné aj napriek chronologicky citlivým predmetom datovať iba rámcovo, keďže keramika nie vždy odrážala módne trendy.

13. kapitola je venovaná analýze výzdobných motívov na šperkoch, zbraniach a keramike, ako aj ich časovo priestorovej analýze. V rámci pohrebiska sa nachádzajú importy, resp. sú zaznamenané vplyvy, ktoré sem boli prinesené z priestoru Apeninského polostrova (bronzová situla), Balkánu resp. severu Peloponézského polostrova (bronzová ihlica s hlavicou v tvare Omega - typ Glasinac) ako aj zo západnej Európy (železný prelamovaním zdobený hrot kopije).

14. kapitola je venovaná chronologickému zaradeniu jednotlivých hrobových celkov. V obrázku 177 sú graficky znázornené jednotlivé fázy pochovávania na pohrebisku v Mannersdorfe (fázy: A až J; čomu zodpovedajú stupne Lt A2/B1, kedy začína pochovávanie na lokalite až Lt C1c, kedy sa končí pochovávanie na lokalite, ako aj v celom stredoeurópskom priestore). Obrázky, resp. mapy pohrebiska 178a až 179 (s. 215-229) prehľadne farebnými stupňami znázorňujú časový a priestorový rast pohrebiska od Lt A2/B1 až po Lt C1c. Na obrázku 181 je znázornené okruhy resp. skupiny hrobov, v rámci ktorých sa sústreďovalo pochovávanie mužských resp. ženských príslušníkov miestnej Keltskej eukumény. Pridanou hodnotou je aj koeficient úmrtnosti a rozsah vekovej štruktúry nebožtíkov (mužov a žien) v rámci pohrebiska (s. 232). Záver kapitoly je venovaný ženským hrobom zo stupňa Lt B1 a Lt B2 a analýze nosenia kruhového šperku (239-244; obrázok 202)

15. kapitola je venovaná stručnej analýze systému nosenia šperku.

V 16. kapitole publikácie je uverejnené aj výstižné zhrnutie výsledkov práce v nemeckom, anglickom, francúzskom, slovenskom a maďarskom jazyku (s. 248-263). V slovenskom resumé, ktorého autormi sú I. Žundálek a B. Žundaleková sa dajú vytknúť drobné jazykové a gramatické chyby, resp. preklepy. Aj napriek tomu je to určite príjemné a pozitívne doplnenie publikácie, vychádzajúcej v nemeckom prostredí.

17. kapitola obsahuje rozsiahly a kompletný zoznam použitej literatúry.

Hlavnou náplňou 18. kapitoly je rozsiahly prehľadný katalóg, pozostávajúci z kresbovej dokumentácie náleзовých situácií jednotlivých hrobov (tabuľky 1-23) a celostranových tabuliek s perokresbami nálezov (tabuľky 24-234). Kresby sú veľmi kvalitné, doplnené rozkreslenými detailmi jednotlivých predmetov.

Kompletné vyhodnotenie hrobov a katalógové spracovanie nálezov, analýzy spracované autorom publikácie P. Ramsom sú v poslednej časti publikácie doplnené o samostatné príspevky od pomocných, predovšetkým prírodných vedných odborov. Najväčšiu časť tvorí spracovanie a vyhodnotenie analýz predmetov z hľadiska metalurgie (K. Kastowsky; M. Mehofer; P. Spindler). Predovšetkým ide o nálezy vyrobené zo železa (zbrane a nástroje), ktoré boli podrobené metalografickým rozborom. Z jednotlivých predmetov boli odobrané vzorky vo forme výbrusov, ktoré sú v práci v niekoľkonásobnom farebnom prevedení aj uverejnené. Stať obsahuje aj časť venovanú spracovaniu železa a kováčskym technológiám, pevnosti a pružnosti jednotlivých predmetov (508-585). Zaujímavosťou je rozbor bronzových plechových náramkov s vypuklinami. Autorka state N. Müllauer sa venuje analýze výroby tohto konkrétneho šperku, pre ktorý je typické, že pri jeho výrobe sa používala tkanina, ktorá zostala v náramkoch aj po ich dokončení, t.j. v niektorých prípadoch až do súčasnosti (586-603). Autorka sa venuje jednak technikám výzdoby náramkov, ako aj výplni náramkov z textilu a dreva, čo je podložené fotodokumentáciou. V jednej časti sa venuje aj experimentálnej výrobe tohto šperku (596-597). Ide o spôsob výroby náramkov, ktorý bol zhodný s prostredím na Morave ako aj na Slovensku (Bujna 2005). Podrobne je rozobratá aj problematika šperkárstva resp. nálezov šperkov na lokalite, ktoré boli vyrobené zo zlata alebo bronz. Artefakty sú vyhodnotené okrem typologicko-chronologických súvislostí v jadre práce aj vo forme ich výroby (spôsoby spájkovania, zdobenia) a zloženia (B. Bühler; M. Kucera; 604-614). Analýzy sú podložené makro snímkami jednotlivých detailov šperkov. Za vyhodnoteniami železných predmetov nasleduje časť venovaná mineralogicko-petrografickým rozborom keramiky (R. Sauer; 615-643). Jej súčasťou sú farebné mikroskopické snímky výbrusov keramiky. Časť venovanú analýze bronzových predmetov spracoval J. P. Northover, v ktorej podrobil analýze predovšetkým bronzové spony a náramky (644-649). Porovnal ich zloženie s predmetmi z pohrebiska v Pottenbrunne. Vyhodnotil chemické zloženie spôn na základe obsahu cínu v medi a v prehľadnej tabuľke ho uverejnil spolu s datovaním toho ktorého artefaktu (Fig. 6a, b, s. 647). Na jeho stať nadväzuje vyhodnotenie bronzových spôn (S. Swoboda; G. Stinger; T. Prohaska) z lokality Mannersdorf a ich porovnanie so sponami v širšom Európskom kontexte Francúzska, Švajčiarska, Rakúska a územia Českej republiky v rámci doby laténskej stupňa Lt B1 (650-661). Na záver sú v monografii publikované krátke vyhodnotenia kamenných artefaktov (E. Dragantis; P.C. Rams) a zvieracích kostí z pohrebiska (P.C. Rams; E. Pucher).

Z hľadiska výsledkov komplexnej analýzy pohrebiska je zaujímavé, že na pohrebisku je doložená kontinuita pochovávania už od včasnej doby laténskej Lt A2/Lt B1 až po záver pochovávania na plochých keltských pohrebiskách v stredoeurópskom priestore v stupni Lt C1c. Ťažko povedať, či ide o kontinuitu etnickú, ale ide o jedno z mála pohrebísk, kde sa zatiaľ kontinuálne pochovávanie objavuje, keďže niekedy v priebehu začiatku stupňa Lt B1 dochádza ku keltskej expanzii smerom na východ, ktorá ukončila zdá sa včasnotaténske (Lt A) osídlenie aspoň v stredodunajskom priestore (Bujna 1982, 312 nn.).

Prácu Petra C. Ramsa ostáva hodnotiť veľmi pozitívne, vzhľadom na precízne vyhodnotenie a analýzu materiálu z pohrebiska, ktorá je podložená kvalitným katalógom ako aj kresbovými a mapovými podkladmi špičkovej

kvality. Prácu veľmi dobre dopĺňajú kapitoly v jej závere, v ktorých sú predmety vyhodnotené z hľadiska prírodovedných analýz (metalografia, mineralogicko-petrografické analýzy, opätovne podložené kvalitnou fotodokumentáciou). Ostáva len veriť, že autor na publikáciu nadviaže ďalšou očakávanou kvalitnou prácou, ktorej sa momentálne venuje a to keltským pohrebiskom v Dolnorakúskom Ossarn.

LITERATÚRA

- Bujna 1982* – J. Bujna: Spiegelung der Sozialstruktur auf latènezeitlichen Gräberfeldern im Karpatenbecken – Odraž sociálnej štruktúry na laténskych pohrebiskách v Karpatskej kotline. Pam. Arch. LXXIII, 1982/2, 312-431.
- Bujna 2005* – J. Bujna: Kruhový šperk z laténskych ženských hrobov na Slovensku. Nitra 2005.
- Osterhaus 1981* – U. Osterhaus: Zur Funktion und Herkunft der frühlatènezeitlichen Hiebmesser. O.-H. Frey/H. Roth (HrSg.). Kleine Schriften aus dem Vorgeschichtlichen Seminar Marburg, Heft 9, Marburg 1981.
- Pauli 1978* – L. Pauli: Der Dürrnberg bei Hallein III. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 18, München 1978.
- Ramsl 1998* – P. C. Ramsl: Inzersdorf-Walpersdorf. Studien zur späthallstatt-/latènezeitlichen Besiedlung im Traisental, Niederösterreich. Fundberichte aus Österreich, Materialheft A6, 1998.
- Ramsl 2002* – P. C. Ramsl: Das eisenzeitliche Gräberfeld von Pottenbrunn, Forschungsansätze zu wirtschaftlichen Grundlagen und sozialen Strukturen der latènezeitlichen Bevölkerung des Traisentales, Niederösterreich. Fundberichte aus Österreich, Materialheft A 11, 2002.

Radoslav Čambal

M. Bárta a kolektív: Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha 2012

Dnešná doba je aj vďaka istému mediálnemu tlaku, ak nie priamo krízová, tak minimálne prelomová. Niekedy mediálne šialenstvo predpovedá až zánik západnej civilizácie. Archeológia a história dokáže o krízových obdobiach ľudstva povedať z rôznych vedných odborov možno najviac.

Naši západní susedia akosi lepšie dokázali „využiť“ príležitosť a vyšlo tam už niekoľko nielen populárne orientovaných titulov. Ako prvá vyšla kniha J. Diamonda: Kolaps. Jej pohľad je viac zameraný na environmentálne aspekty (*Diamond 2008*).

Veľký význam malo aj vydanie viac ako dvadsať rokov starej práce britského antropológa a historika J. Taintera. Jeho dielo sa zaoberá skôr komplexnosťou pravekých a starovekých spoločností. Význam tejto práce je aj v načrtnutej metodológii skúmania kolapsov (*Tainter 1988, 2009*).

Nižšie recenzovaná kniha nadväzuje na zborník editorov P. Pokorného a M. Bárta. Ich zborník dobre skombinoval príspevky vedcov z humanitných a prírodovedných odborov. Bola to asi jedna z mála publikácií, ktoré môže oprávnené niesť označenie interdisciplinárna spolupráca (*Pokorný/Bárta 2008*).

Práve na tento zborník nadväzuje aj recenzovaná publikácia (*Bárta/Kovář a kol. 2012*). V nasledujúcom texte sa pokúsím aspoň čiastočne informovať o jej obsahu. Kniha sa rozdeľuje podľa historických období na časti: Pravek, Starovek, Stredovek a Raný novovek, Novovek a najnovšia doba, Človek a prírodné prostredie. V recenzii sa budeme venovať prvým dvom častiam, nie že by ostatné texty nemali svoju kvalitu a dôležitosť, ale ich obsah je mimo predmetu bádania slovenskej archeológie. Recenzia bude mať viac informačný charakter, pretože nie je v silách recenzenta, objektívne zhodnotiť texty, venujúce sa tak širokému časovému úseku a geografickému priestoru.

Veľká časť príspevkov v zborníku je čiastočne inšpirovaná spomínanou priekopníckou prácou J. S. Taintera, čo je pochopiteľné, pretože ako prvá sa sústreďuje na zovšeobecnenie procesov, ktoré vedú ku kolapsom (*Bárta 2012, 19*). Práve z tejto práce sa odráža aj úvodná kapitola egyptológa M. Bárta, v ktorej načrtol metodológiu témy kolapsov (*Bárta 2012, 19-46*).

Druhý príspevok od českého paleolitika J. Svobodu sa venuje komplexnosti a kolapsu lovecko-zberačských spoločností moravského gravetiénu, hlavne jeho fácie Pavlovienu (*Svoboda 2012, 49-67*).

J. Turek sa pozrel na problém kolapsu s širším záberom. Nezameral sa len na jednu archeologickú kultúru, ale na celé obdobie eneolitu v 3. tisícročí pred Kr. Je otázne, či zmeny, ktoré nastali na začiatku 3. tisícročia pred Kr.